

การสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม : มองแนวโน้มของโลกย้อนมองก้าวเดินในไทยการทำงานของสื่อมวลชน

Solutions and Civic Journalism : Global Trends and Reflections on the Progress of Journalism in Thailand

เบญจรงค์ ทิระพลิกะ¹ และ เสริมศักดิ์ ขุนพล²

Benjarong Tirapalika and Sermsak Khunpol

Corresponding author, E-mail : Benjarong.t@tsu.ac.th

Received : November 1, 2024
Revised : August 31, 2025
Accepted : December 11, 2025

บทคัดย่อ

การสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมเป็นแนวทางที่ใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการนำเสนอปัญหาและแนวทางแก้ไข โดยเปิดพื้นที่ให้กลุ่มผู้ด้อยโอกาสสามารถถ่ายทอดเรื่องราวเพื่อให้สังคมหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา บทความนี้ศึกษาพัฒนาการแนวคิด บทบาท และแนวโน้มของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม โดยเปรียบเทียบรูปแบบในระดับสากลกับบริบทของประเทศไทย แม้ว่าแนวคิดนี้ได้รับความนิยมและพัฒนาอย่างต่อเนื่องในต่างประเทศ แต่ในประเทศไทยยังมีข้อจำกัดในการศึกษาและการนำไปใช้ การศึกษานี้จึงมุ่งวิเคราะห์และสังเคราะห์แบบจำลองการสื่อสารสาธารณะเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสื่อมวลชนที่สามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมไทย

คำสำคัญ: การสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม, การสื่อสารมวลชน, วารสารศาสตร์

Abstract

Solutions and Civic Journalism employs mass media to popularize social ills and provide solutions by

lending a voice to the marginalized masses to narrate their experiences. This study debates its development, philosophy, role, and patterns, contrasting models abroad with that in Thailand. While much talked about abroad, this concept is still in infancy in Thailand. This study compares and integrates a Solutions and Civic Journalism model for reference in conceptualizing Thai mass communication towards inducing positive social impact.

Keywords: Solutions and Civic Journalism, Mass Communication, Journalism

บทนำ

วิชาชีพนักสื่อสารมวลชนได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา ด้วยอิทธิพลที่เพิ่มขึ้นของโซเชียลมีเดีย การสื่อสารมวลชนภาคประชาชนและประชาสังคม รวมถึงแนวโน้มต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไป จึงเป็นความสำคัญที่จะต้องทำให้สำนักสื่อมวลชนแบบดั้งเดิม จึงเริ่มมี

^{1,2} คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
Faculty of Humanities and Social Sciences Thaksin University

การทบทวนหลักการทางสื่อสารมวลชนใหม่อีกครั้ง เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมใหม่ที่ต้องการความรับผิดชอบนอกเหนือจากการเสพข่าวโดยทั่วไป

บทความวิชาการชิ้นนี้พยายามเสนอประเด็นการกำเนิดแนวคิด ลักษณะเฉพาะ บทบาทสำคัญ และแนวโน้มของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกทางสังคม ซึ่งเป็นประเด็นใหม่ ๆ ในแวดวงวิชาการประเทศไทย แม้ในต่างประเทศแนวคิดดังกล่าวจะได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยเหตุที่ในปัจจุบันตั้งแต่ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา ผู้รับสารตามทัศนะของสำนักวัฒนธรรมศึกษาโดยเดวิด มอร์เลย์ (David Morley) (1992) นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ที่ตั้งข้อโต้แย้งกับทัศนะเดิมที่เชื่อว่าผู้รับสารเป็นเพียงผู้ถูกกระทำเท่านั้น แต่ในมุมมองของมอร์เลย์เสนอแนวคิดที่ว่าผู้รับสารในยุคใหม่หรือยุคการปฏิวัติดิจิทัล (Digital Revolution) ไม่ได้เป็นแค่ผู้ถูกกระทำเท่านั้น ในทางกลับกันผู้รับสารในยุคดิจิทัล เป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ทั้งนี้การกระทำของผู้รับสารสร้างสรรค์สารขึ้นเพื่อต้องการนำเสนอประเด็นต่าง ๆ ที่ตนเองต้องการให้เกิดผลกระทบต่อสังคม ทั้งในระดับสังคมระดับจุลภาค และสังคมระดับมหภาค บทความชิ้นนี้จึงเสนอแนวทางสำหรับผู้ส่งสารที่สนใจในการนำเสนอเนื้อหาสาร โดยอาศัยแนวคิดและมุมมองด้านวารสารศาสตร์เชิงแก้ปัญหาในการรายงานข่าวสาร การนำเสนอประเด็นสำคัญที่สังคมมีความสนใจ โดยมีวัตถุประสงค์ชัดเจนคือ “การเปลี่ยนแปลงการรายงานข่าว” เพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในสังคม

ประเด็นของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม (Solutions and Civic Journalism) เน้นพัฒนากระบวนการสื่อสารและส่งมอบข้อมูลข่าวสารในประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง ทั้งในระดับประเทศ ภูมิภาค และระดับโลกที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาของผู้คน ชุมชน และสถานที่ต่าง ๆ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ข้อมูลแก่สาธารณชนเกี่ยวกับความก้าวหน้า ความท้าทาย และความพยายามที่กำลังดำเนินการเพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของบุคคลและชุมชน การรายงานครอบคลุมหัวข้อต่าง ๆ เช่น การเข้าถึงการศึกษา ความเท่าเทียมด้านการดูแลสุขภาพ การย้ายถิ่นฐาน ความเท่าเทียมทางเพศ และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Feinberg, & Willer, 2011) โดยมีอ้างอิงถึงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ขององค์การสหประชาชาติ

โดยในปีพุทธศักราช 2573 การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) มุ่งที่จะจัดการกับความท้าทายที่หลากหลายและซับซ้อนที่มนุษยชาติกำลังเผชิญอยู่ อีกทั้ง SDGs แสดงถึง

การเปลี่ยนแปลงจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษเนื่องจากได้กำหนดเป้าหมายสำหรับทุกประเทศ ไม่ใช่เพียงแค่ประเทศที่มีรายได้ต่ำและปานกลาง (LMICs) เท่านั้น จากประเด็นข้างต้นทำให้สังคมโลกการยอมรับว่าปัญหาเหล่านี้เป็นปัญหาระดับโลกอย่างแท้จริง ไม่ได้เป็นเพียงประเด็นปัญหาของประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น และเราทุกคนมีส่วนได้ส่วนเสียในความสำเร็จของผู้อื่น เช่น การระบาดของโควิด - 19 (COVID - 19) ยังเป็นการเตือนต่อทุกคนในโลกว่าโลกนี้เชื่อมโยงกัน ดังคำสำคัญที่มีการใช้โดยนักวิชาการสำนักโตรอนโต (Toronto) ซึ่งปรากฏอยู่ในงานศึกษาของ McLuhan, M., & Powers, B. R. (1989) ที่ว่า “หมู่บ้านโลก” เพราะทุกคนในโลกอยู่หมู่บ้านเดียวกัน

การพัฒนากระบวนการรายงานข่าวสารที่ดี โดยเฉพาะประเด็นการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม จึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยข้อมูลที่มากกว่าข่าวสารโดยทั่วไป แต่จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ข่าวสารที่รอบด้าน เช่น ประเด็นปัญหาน้ำท่วมในภาคเหนือ ซึ่งในปัจจุบันผลกระทบจากน้ำท่วมส่งผลกระทบต่อประชากรทั่วประเทศ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และการบวนการให้ความช่วยเหลือของของภาครัฐ (Blinkoff, 2022) จากองค์ประกอบข้างต้นจะแสดงให้เห็นว่า ผลที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์น้ำท่วมในภาคเหนือเป็นผลกระทบในระยะยาว

โดยประเด็นการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมไม่ได้เพียงแต่การพิจารณามุมมองของผู้ที่ได้รับผลกระทบและสะท้อนประสบการณ์และการมีส่วนร่วมของพวกเขาเท่านั้น แต่ยังวิพากษ์วิจารณ์ความไม่สมดุลเชิงโครงสร้างและกระบวนการพัฒนารวมถึงกลไกที่เกี่ยวข้องซึ่งบทความชิ้นนี้จะนำเสนอในประเด็นดังกล่าว รวมทั้งเสนอรูปแบบการสื่อสารเพื่อหาทางออกของสังคมเพื่อเป็นการขยายความรู้ในเชิงปฏิบัติการต่อไป เพื่อส่งเสริมบทบาทสำคัญในการสร้างความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการตัดสินใจอย่างมีข้อมูลเพื่อบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืนและคุณธรรมทางสังคม

การถือกำเนิดของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม

แนวคิดการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมหรือการรายงานข่าวเชิงแก้ปัญหา (Solutions journalism) เป็นแนวทางการรายงานข่าวที่มุ่งเน้นการตอบสนองต่อปัญหาสังคม ควบคู่ไปกับการนำเสนอปัญหาเหล่านั้นให้ประชาสังคมได้ทราบ อาศัยหลักฐานเชิงประจักษ์ที่น่าเชื่อถือ

ถือ และการนำเสนอข่าวสารมีมุมมองที่ถูกต้องและครบถ้วนมากขึ้นเกี่ยวกับปัญหาเหล่านี้ให้ประชาสังคมทราบและช่วยขับเคลื่อนความเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

รูปแบบของการสื่อสารมวลชนแบบดั้งเดิม นักสื่อสารมวลชนมักจะกรองสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือสังคมแล้วนำเสนอต่อผู้รับสาร (Nip, 2006) จากขั้นตอนเบื้องต้นจะพบว่า ประชากร พลเมือง หรือผู้รับสารของชุมชนไม่ได้มีบทบาทในกระบวนการนำเสนอข่าว ยกเว้นถูกใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับเรื่องราวเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมที่นักสื่อสารมวลชนพยายามรวมพลเมืองไว้ในกระบวนการนำเสนอข่าวสารในฐานะผู้ส่งสาร (User generated content)

ตั้งแต่ปีคริสต์ศักราช 1998 กลุ่มนักหนังสือพิมพ์และนักข่าวได้สังเกตเห็นถึงการเกิดขึ้นของการสื่อสารข่าวสารหรือที่เรียกว่า “การสื่อสารมวลชน” รูปแบบใหม่ที่ตรวจสอบว่าประชาชนในฐานะผู้รับสารและสถาบันต่าง ๆ ในสังคมพยายามหาวิธีการในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของสังคม โดยที่นักวิชาการด้านวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน รวมทั้งนักข่าวในยุคนั้นตั้งข้อสังเกตว่าการมีผู้รักษาประตู (Gatekeeper) ที่คอยควบคุมกระบวนการสื่อสารแบบดั้งเดิม (Paletz, 1992) ที่ให้ความสำคัญเฉพาะข่าวประเภทการเปิดโปงการกระทำผิดของหน่วยงานรัฐอาจไม่ได้ถูกต้องเสมอไป อย่างไรก็ตาม ยังคงมีมุมมองเชิงบวกเกี่ยวกับการนำเสนอข่าวแบบ ดั้งเดิมคือการมีมาตรฐานจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชน โดยมีกระบวนการควบคุมในฐานะ “ผู้เฝ้าประตู”

สำหรับการรายงานข่าวสารในปัจจุบัน (Benesch, 1998) จึงร่วมกันพัฒนารูปแบบวารสารศาสตร์ใหม่ขึ้นในช่วงทศวรรษ 1990 โดยอาศัยรูปแบบนักข่าวพลเมือง หรือที่เรียกว่า “การสื่อสารมวลชนเชิงสร้างสรรค์ (Constructive journalism)” ซึ่งมีต้นกำเนิดในประเทศเดนมาร์ก (Merritt, 1995)

ต่อมาในปีคริสต์ศักราช 2003 องค์การพัฒนาเอกชนของฝรั่งเศส ในนาม Reporters d'Espoirs (Reporters d'Espoirs, 2024) ได้ร่วมกันก่อตั้งเครือข่ายของนักข่าวและผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อสารมวลชนเพื่อ “ส่งเสริมให้มีข่าวสารที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาในสื่อ” โดยองค์กรนี้ได้เปิดตัวอย่างเป็นทางการที่ UNESCO ในปีคริสต์ศักราช 2004 และรางวัล Reporters d'Espoirs ซึ่งเครือข่ายดังกล่าวส่งเสริมแนวคิด “Info-solution” และ “Journalisme de solutions” โดยสรุปคือการใช้ข้อมูลข่าวสารเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคม โดยทำงานร่วมกับสื่อทุกประเภทเพื่อเผยแพร่แนวคิดการสื่อสารมวลชนเชิงสร้างสรรค์สู่สาธารณชน กระบวนการ

สื่อสารมวลชนก็ได้รับการพัฒนาตามกระแสโลกาภิวัตน์อย่างต่อเนื่อง

ในทางกลับกันก็มีนักสื่อสารมวลชนและผู้ที่ทำงานในแวดวงสื่อสารมวลชนบางกลุ่มมีความเห็นขัดแย้งกับแนวคิดข้างต้น ด้วยเหตุว่าการรายงานข่าวเชิงแก้ปัญหาหากพิจารณาในภาพรวมอาจเป็นการเพียงแค่เล่าเรื่องเพื่อให้เกิดฉกัทัศน์ต่อสถานการณ์ในเชิงบวก มากกว่าการตรวจสอบ วิพากษ์วิจารณ์ข้อเท็จจริงของปรากฏการณ์หรือการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ เพราะการรายงานข่าวเชิงแก้ปัญหาเป็นการสร้างภาพจำว่าชาวบ้านหรือพลเมืองสามารถกระทำการต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง และเกิดความสมัคสมานสามัคคีในชุมชน ยิ่งไปกว่านั้นยังมีประเด็นที่เชื่อว่านักสื่อสารมวลชนแต่ละรายอาจไม่มีความเชี่ยวชาญมากพอที่จะนำเสนอข่าวสารแบบองค์รวม

จากจุดกำเนิดของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม สู่การพัฒนาระเบียบวิธีในการนำเสนอข่าวรูปแบบใหม่ ทำให้เห็นที่มาและความสำคัญของการปรับตัวในฐานะนักสื่อสารมวลชน เพื่อตอบสนองแนวโน้มใหม่ ๆ ที่สังคมเรียกร้อง ในประเด็นต่อไป ผู้เขียนจะนำเสนอแนวคิดหลักของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม

แนวคิดการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกทางสังคม

การพัฒนาแนวคิดดังกล่าว เกิดขึ้นจากการพยายามปรับปรุงวิธีการสื่อสารมวลชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับประชาชน โดยจุดเริ่มต้นได้รับการพัฒนาขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศักราช 1990 ผ่านงานศึกษาเรื่อง Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy ของ Fraser (1990) ที่พยายามแย้งกับแนวคิดของเจอร์เก้น ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) (1991) ที่ว่า พื้นที่สาธารณะซึ่งในที่นี้หมายถึงการสื่อสารมวลชนเป็นทรัพยากรที่ขาดไม่ได้ เพราะเป็นเวทีของความสัมพันธ์ทางวาทกรรม เปรียบเสมือนเป็นโรงละครสำหรับการโต้วาทีและหารือมากกว่าการบริหารงานทางธุรกิจ หากพิจารณาตามการสื่อสารมวลชนพบว่า การรายงานข่าวที่มุ่งเน้นในการส่งเสริมผลประโยชน์สาธารณะ และการสื่อสารมวลชนเชิงแก้ปัญหาไม่ใช่กระแส แต่เป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมให้ผู้สื่อข่าวเล่าเรื่องราวที่ช่วยชี้แจงลักษณะของปัญหา และแจ้งให้อ่านทราบถึงขอบเขตของการตอบสนองต่อปัญหา โดยสรุปแนวคิดพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ของฮาเบอร์มาสสรุปได้ว่า สื่อสามารถเป็นพื้นที่สำหรับประชาชนในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางสังคมและการเมือง

ด้วยเหตุผลเหล่านี้แนวคิดของฮาเบอร์มาสเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการพิจารณาด้วยทฤษฎีเชิงวิพากษ์ทางสังคม เพราะการมีส่วนร่วมในการอภิปรายและปรึกษาหารือในที่สาธารณะนั้นอาจไม่มีอยู่จริง แต่สิ่งที่สำคัญคือ การพยายามแสวงหาทางออกจากรูปแบบการใช้ชีวิตแบบใดที่เข้าใกล้อุดมคติมากที่สุด การจัดการสถาบันแบบใดที่จะช่วยลดช่องว่างในการมีส่วนร่วมในระดับเท่าเทียมกันระหว่างกลุ่มที่มีอำนาจนำและอำนาจตามได้มากที่สุดซึ่งในพื้นที่สาธารณะสามารถช่วยทำให้เกิดความเท่าเทียมระหว่างชนชั้นมากที่สุด

อย่างไรก็ดี เมื่อนักวิชาการด้านสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกทางสังคมได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า พื้นที่สาธารณะไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่แห่งกระแสนิยมเท่านั้น แต่พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่สำคัญของการรายงานเพื่อหาทางออกทางสังคมเป็นเครื่องมือทางการสื่อสารที่สำคัญและสะดวก รวดเร็วที่สุดที่จะช่วยกระตุ้นให้ผู้ส่งสารซึ่งในที่นี้หมายถึง นักสื่อสารมวลชน นักข่าว หรือพลเมืองโดยทั่วไปช่วยชี้แจงลักษณะของปัญหา รวมทั้งอาจนำเสนอทางออกของปัญหา และสามารถแจ้งให้ผู้รับสารภาคสังคมทราบถึงขอบเขตของการตอบสนองต่อปัญหาได้

แม้ว่าในปัจจุบันสำนักข่าวต่าง ๆ จะพยายามนำเสนอข่าวการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกสังคม แต่กระนั้นเมื่อพิจารณาแล้ว สื่อจำนวนไม่น้อยก็ยังพยายามแบ่งกลุ่มข่าวให้เป็นคู่ตรงข้าม กล่าวคือการพยายามแบ่งข่าวให้เป็นข่าวสารเชิงบวกและข่าวเชิงลบ โดยที่ข่าวเชิงบวกมักถูกผลิตขึ้นเพื่อยกย่องการกระทำอันกล้าหาญและความเอื้ออาทรของบุคคล ข่าวเหล่านี้มักสร้างแรงบันดาลใจมากกว่าให้ข้อมูลแก่ผู้รับสาร รวมทั้งสร้างความรู้สึกรอบอุนใจ แต่แทบไม่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ข่าวเชิงบวกมักจะถูกนำเสนออย่างเร่งรีบ สรรเสริญบุคคลแล้วจบไป (Benesch, 1998) ข่าวเชิงลบเป็นข่าวที่ถูกนำเสนอในรูปแบบกระบวนการสื่อสารแบบดั้งเดิม (Paletz, 1992) ใด ๆ ก็ดี สื่อดั้งเดิมที่นำเสนอข่าวก็มีเชิงบวกหรือเชิงสร้างสรรค์ด้วย เช่น ข่าวของไทยพีบีเอส เป็นต้น

ในทางกลับกัน การสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกสังคม เป็นการนำเสนอข่าวที่อยู่ระหว่างการนำเสนอข่าวเชิงบวกและเชิงลบ แต่มีการเพิ่มเติมการให้ข้อมูลของข่าวสารและการพยายามพินิจข่าวสารเชิงวิพากษ์มากยิ่งขึ้น โดยการนำเสนอข่าวเพื่อหาทางออกสังคมไม่ได้เป็นการนำเสนอข่าวเพื่อสรรเสริญเยินยอ แต่เป็นการนำเสนอข่าวเพื่อแก้ไขปัญหาร้ายแรงและสร้างผลลัพธ์ที่สังเกตได้ซึ่งสร้างความแตกต่างในชีวิตของคุณ การสื่อสารมวลชนดังกล่าวมีเป้า

หมายเพื่อนำเสนอข้อมูลเชิงลึกใหม่ ๆ แก่ผู้อ่าน ซึ่งผู้อ่านจะมีโอกาสนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหา รวมทั้งองค์ความรู้หรือความคิดข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับผลกระทบของการรายงาน และความตั้งใจที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา อีกทั้งสร้างความรู้สึกนึกคิดที่มีประสิทธิภาพ (Curry et al., 2016)

การสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมเป็นการรายงานข่าวอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และอิงหลักฐานเกี่ยวกับการตอบสนองต่อปัญหาสังคมมีรูปแบบที่หลากหลาย อย่างไรก็ตามก็สามารถสรุปลักษณะพื้นฐานที่สามารถมองเห็นได้เชิงประจักษ์ได้ดังนี้ โดยผู้เขียนเสนอระเบียบวิธี 5I for Solutions journalism model มีรายละเอียดดังนี้

1) มีการระบุสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาสังคมหรือสถานการณ์นั้น ๆ (Identify the cause) หมายถึง การพยายามระบุถึงสภาวะการณ์ที่มีผลกระทบต่อประชาชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้น และเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขได้ด้วยการแก้ไขปัญหาร่วมกัน วิธีการหนึ่งที่สามารถช่วยให้การระบุสาเหตุที่แท้จริงได้คือการใช่วิธีการตั้งคำถาม 5W1H Technique คือ ใคร ทำอะไร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร (What? Who? Where? When? Why? How?)

2) มีการเน้นย้ำการตอบสนองต่อปัญหาอย่างชัดเจน (Identify the solution) หมายถึง การระบุพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบโต้กับสิ่งเร้า ซึ่งในที่นี้หมายถึงสถานการณ์นั้น ๆ อย่างชัดเจน

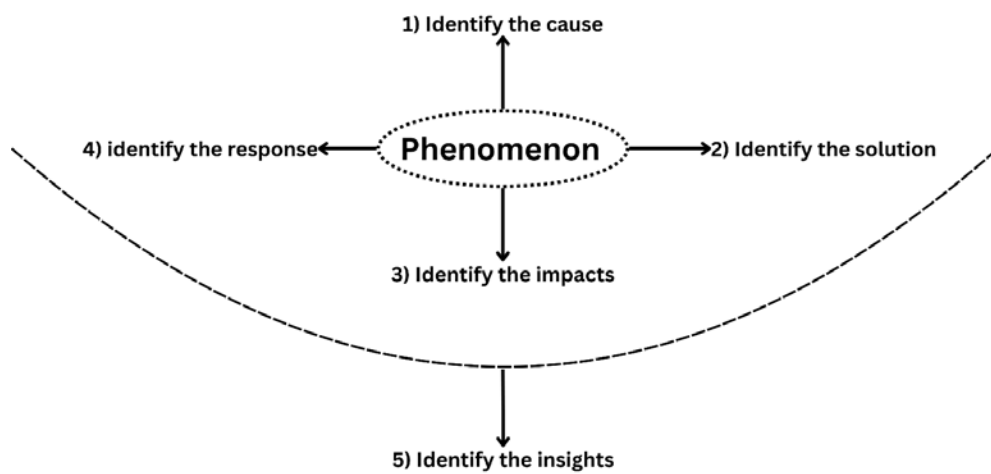
3) มีการนำเสนอหลักฐานผลกระทบของการตอบสนอง (Identify the impacts) หมายถึง การนำเสนอข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างรอบด้าน โดยปราศจากอคติ รวมทั้งการนำเสนอเนื้อหาที่ครอบคลุมอย่างแท้จริง กล่าวคือการนำเสนอหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้โดยสังคมปราศจากข้อสงสัยจากประชาคม

4) การอธิบายว่าการตอบสนองนั้นจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างไร (identify the response) หมายถึง ขั้นตอนของการเสนอแนะวิธีการในการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจัง โดยที่วิธีการเหล่านั้นจำเป็นที่จะต้องครอบคลุมเนื้อหาของปัญหาทั้งหมด ในขั้นนี้ใช้ คำถามที่ตั้งขึ้นในข้อ 1) มาเป็นตัวช่วยในการตอบคำถาม ซึ่งมีการปรับประยุกต์ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้รับจากประชาสังคมในพื้นที่นั้น ๆ เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาอย่างตรงจุดและสามารถตอบสนองประชาชนสังคมในพื้นที่นั้นได้อย่างเต็มที่ และ

5) การรายงานข่าวเชิงแก้ปัญหาจำเป็นที่จะต้องนำเสนอข้อมูลเชิงลึก และวิธีการปรับปรุงระบบเหล่านั้นได้

(Identify the insights) ในขั้นนี้เป็นขั้นแห่งการประมวลเรียบเรียงปัญหาที่แท้จริงที่ผู้สื่อสารมวลชนตั้งข้อสังเกต รวมทั้งพยายามระบุปัญหาที่ชัดเจนอย่างน้อยหนึ่งประเด็น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการค้นหาหลักฐานต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อคำถามที่ถูกตั้งขึ้นจากปัญหาอย่างชัดเจน โดยหลังจากการเรียบเรียงแล้วก็จะได้นำเสนอต่อสาธารณชนเพื่อทราบและร่วมกันหาวิธีการในการแก้ไขปัญหาเชิงลึกต่อไป ในส่วนต่อไป ผู้เขียนจะอธิบายถึงลักษณะเฉพาะของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบระหว่างการสื่อสารมวลชนแบบดั้งเดิมและการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม

ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้รับข่าวสาร สื่อมวลชนรายอื่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องสามารถนำข้อมูลทั้งหมดไปใช้ประโยชน์ได้ทันที มากกว่าการสื่อสารหรือวิจารณ์เพียงแค่ผิวเผิน ที่ไม่ได้มีรายละเอียดสำหรับการนำไปพัฒนา หรือช่วยเหลือต่อไปได้ ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น สามารถสรุปเป็นแผนภาพการรายงานข่าวเชิงแก้ปัญหา ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงแบบจำลองการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม (5I for Solutions journalism model)

ที่มา: ภาพโดยผู้วิจัย เบญจรงค์ ธีระผลิกะ

ลักษณะเฉพาะของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม

ก่อนที่จะกล่าวถึงลักษณะเฉพาะของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม ผู้เขียนขอนำเสนอรูปแบบการสื่อสารของนักสื่อสารมวลชนแบบดั้งเดิม ซึ่งจะมีลักษณะตามการศึกษาของ Massey และ Haas (2002) ให้คำจำกัดความของการสื่อสารมวลชนสาธารณะว่าเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิรูปที่มุ่งหวังจะปลุกเร้าความรู้สึก รวมทั้งกระตุ้นการเสพข่าวสารพลเมืองเท่านั้น ทั้งนี้หากพิจารณาตามวัตถุประสงค์ นักสื่อสารมวลชนจำเป็นต้องได้รับการโน้มน้าวให้รับเอาแนวทางการสื่อสารมวลชนสาธารณะมาใช้เพื่อชดเชยความเสียหายที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับพื้นที่พลเมืองของชุมชนของตน รวมถึงในระดับชาติด้วย จากการใช้แนวทางการสื่อสารมวลชนแบบดั้งเดิม วัตถุประสงค์หลักอีก

ประการหนึ่งที่เป็นต่อความสำเร็จของการสื่อสารมวลชนสาธารณะคือความสามารถในการเข้าถึงและมีอิทธิพลต่อผู้ชมข่าว โดยโน้มน้าวให้ประชาชนทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมในชีวิตพลเมืองอย่างจริงจัง

แนวทางของการสื่อสารมวลชนแบบดั้งเดิมให้ความสำคัญกับการรักษาความเป็นกลาง การพยายามตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐ มีความถูกต้องแม่นยำและการรายงานที่ไม่ลำเอียง (Heider, McCombs & Poindexter, 2005) ซึ่งเป็นไปตามสิทธิของสาธารณชนในการรับรู้ และเสรีภาพของสื่อ การสื่อสารมวลชนแบบดั้งเดิมมักไม่ยอมรับบทบาทที่แสดงถึงหน้าที่ในการพัฒนาสังคมในทางศีลธรรมมากนัก (Rosen, 2000) โดยบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมและพัฒนาสังคม รวมทั้งการพยายามหาวิธีและขั้นตอนในการต่อสู้ทางสังคมมักเป็นของนักเคลื่อนไหวต่าง ๆ (Social

Activism) (Rosen, 2000) ด้วยเหตุสำคัญเพราะการสื่อสารมวลชนในยุคดั้งเดิมนั้นอาศัยรายรับและผลกำไรจากการซื้อขายโฆษณา ฉะนั้นการพยายามชี้นำสังคมหรือการพัฒนาสังคมในด้านศีลธรรมอาจทำให้กระทบต่อรายได้และผลกำไร (Arant & Meyer, 1998)

ดังนั้น เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่า การสื่อสารแบบดั้งเดิมให้ความสำคัญกับมุมมองและผลประโยชน์ทางธุรกิจ และมักไม่ยอมรับบทบาทที่แสดงถึงหน้าที่ในการพัฒนาสังคมในทางศีลธรรมเท่าที่ควร ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน ผู้เขียนจึงขอขยายความแตกต่างของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมกับการสื่อสารมวลชนแบบดั้งเดิม

Lowes, M., & Ferguson, S. D. (2021) ในการศึกษาเรื่อง Solutions Journalism: Strategies for Effecting and Managing Change ได้สังเคราะห์ข้อสังเกตที่น่าสนใจไว้ดังนี้ การสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมมีความแตกต่างทั้งในรูปแบบและเจตนาจากมาตรฐานการรายงานข่าวแบบดั้งเดิม กล่าวคือจากเดิมมักเน้นการรายงานข่าวสารที่เกี่ยวกับปัญหาซึ่งเป็นข่าวในแง่ลบ และรายงานข่าวซึ่งเป็นข่าวในแง่บวกที่มีก็จะจะเป็นข่าวแบบผิวเผินและไม่มุ่งหาทางแก้ปัญหา

Nip (2008) ระบุแนวทางในการปฏิบัติหลักที่ช่วยในการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมอย่างครอบคลุม โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ “การรับฟังเสียงประชาชนเพื่อช่วยกำหนดวาระข่าว” ประกอบด้วย 6 ประการ ดังนี้ 1) การให้ความสำคัญกับเสียงของประชาชน 2) การนำเสนอเรื่องราวที่พยายามสร้างและอำนวยความสะดวกให้ประชาชน 3) การเข้าใจและกระตุ้นให้ประชาชนพิจารณาปัญหาเบื้องหลังเรื่องราว 4) การนำเสนอข่าวเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงและมีส่วนร่วมในประเด็นต่างๆ ได้ง่ายขึ้น 5) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ปัญหา และ 6) การเพิ่มผลกระทบของการรายงานในชุมชนให้สูงสุด” รวมทั้งความเห็นของ St. John (2007) ที่กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์ของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม คือการผานความคิดเห็นของประชาชนเข้ากับเนื้อหาข่าว และใช้อิทธิพลขององค์กรข่าวเพื่อส่งเสริมการพิจารณาของสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือความเห็นของชุมชน

ตามที่ Perry (2003) กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์หลักของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมคือการให้นักสื่อสารมวลชนและผู้รับสารเป็นศูนย์กลางของกระบวนการทางการเมืองและสังคม เพื่อให้ผู้รับสารมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ไม่ใช่แค่ผู้สังเกตการณ์ในฐานะผู้รับสารที่

เป็นที่ไม่สนใจสถานการณ์อื่นใด นอกเหนือจากตนเอง

การสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมมุ่งเน้นประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Curry, 2016) รวมทั้งการทำข่าวเชิงแก้ปัญหาเป็นงานที่ใช้หลักฐานและวิพากษ์วิจารณ์เป็นหลัก นักสื่อสารมวลชนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดโครงสร้างการเล่าเรื่องให้มีลักษณะเป็นปริศนาที่ต้องสืบสวน สอบสวน และต้องแก้ปมต่าง ๆ หรือต้องการเปิดเผยข้อเท็จจริง ดังตัวอย่างที่สำคัญในระดับสากล เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับภัยพิบัติของเหตุการณ์เครื่องบินแอร์เอเชียเที่ยวบิน 8501 ของประเทศอินโดนีเซียที่ตกในปีพุทธศักราช 2557 ซึ่งนักข่าวพยายามที่จะนำเสนอเนื้อหาและเน้นไปที่การค้นหาว่าเกิดอะไรขึ้น ทำไมจึงเกิดขึ้น และเกิดขึ้นได้อย่างไร นอกจากนี้ เรื่องราวยังต้องสำรวจแนวทางที่มีอยู่เพื่อให้แน่ใจว่าจะไม่เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้นอีก เพื่อให้มีคุณสมบัติเป็นการทำข่าวเชิงแก้ปัญหา เรื่องราวควรส่งเสริมให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมในการสนทนากับชุมชน และทำมากกว่าสนใจแค่ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ววิพากษ์วิจารณ์ (McIntyre, 2019)

ยิ่งไปกว่านั้น ในกรณีประเทศไทยคือข่าวโศกนาฏกรรมรถบัสทัศนศึกษาของโรงเรียนในอำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เกิดอุบัติเหตุไฟไหม้บนถนนวิภาวดีรังสิตขาเข้ากรุงเทพมหานครส่งผลให้เกิดการสูญเสียชีวิตของครูและนักเรียนรวม 23 ชีวิต โดยที่สำนักข่าวต่าง ๆ พยายามที่จะแสวงหาข้อเท็จจริง โดยจัดทำเป็นองค์ความรู้ต่าง ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสถานการณ์นี้ซ้ำ ซึ่งมุมมองของผู้เชี่ยวชาญด้านอุบัติเหตุพบว่าประเด็นหลักเกิดจากสภาพรถที่ไม่พร้อมต่อการให้บริการ (BBC Thai NEWS, 2567) โดยสาเหตุสำคัญจากการแกล้งของ พล.ต.ท.ไตรรงค์ ผิวพรรณ ผบช.สพฐ. เปิดเผยว่า มอบหมายให้เจ้าหน้าที่พิสูจน์หลักฐาน (พฐ.) ตรวจสอบรถบัสที่เกิดไฟไหม้เพิ่มเติมทั้งระบบก๊าซ ระบบเบรก และการเดินรถ เพื่อความรอบคอบและรายละเอียดของการเกิดเพลิงไหม้ครั้งนี้ เบื้องต้นยืนยันว่าเกิดการรั่วไหลของก๊าซบริเวณส่วนหน้าของรถ ส่วนอะไรเป็นตัวที่ทำให้เกิดประกายไฟจนลุกลาม รวมถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดการรั่วไหล ขณะนี้ยังไม่สามารถยืนยันได้แต่มีข้อสันนิษฐานอยู่ 2 ประเด็น ซึ่งสำนักข่าวต่าง ๆ ก็พยายามสอบถามข้อมูลไปยังผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านต่าง ๆ เพื่อไขปัญหาให้กระจ่าง

ในทางกลับกันการรายงานข่าวแบบดั้งเดิมมักจะพยายามขุดคุ้ยและเปิดเผยปัญหาโดยไม่ค้นหาวិธีแก้ไข ในกรณีของการรายงานข่าวเกี่ยวกับสรุปกรณี แดงโม - นิดา เสียชีวิต กว่า 40 ชั่วโมงของการค้นหา และคำถามถึงเพื่อน ผู้จัดการ และสื่อมวลชนที่สื่อมวลชนจำนวนไม่น้อย

กระทำละเมิดต่อผู้เสียชีวิต ทั้งการพยายามเปิดเผยภาพศพของดาราท่านดังกล่าว หรือการพยายามขุดคุ้ยเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องหรือการพยายามค้นหาเรื่องราวส่วนบุคคลของดาราสาวท่านดังกล่าว จนเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีการรายงานข่าวเรื่องนี้เข้าไปซ้ำมา และสร้างความตื่นตระหนกโดยเน้นการสื่อสารเพื่อปลุกเร้าอารมณ์ของผู้รับสาร (The MATTER, 2565)

จากกรณีข่าวทั้งสองข่าวข้างต้นสามารถสังเกตอย่างหนึ่งว่า การวิพากษ์วิจารณ์การนำเสนอข่าวกระแสหลักมักมุ่งเน้นไปที่ปัญหา วิกฤต และความคิดเชิงลบ ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติและนักวิชาการเกิดความกังวล เนื่องจากการมุ่งเน้นไปที่ความคิดเชิงลบเพียงอย่างเดียว ทำให้ผู้ชมรู้สึกผิดหวังและไม่สนใจปัญหาของพลเมืองหรือการแก้ไขปัญหาหลักของปรากฏการณ์นั้น ๆ เลย ซึ่งการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมได้กลายมาเป็นรูปแบบใหม่อีกหนึ่งรูปแบบของการสื่อสารมวลชนที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคม (McIntyre, 2019; Vara, 2015) โดยการแจ้งให้ประชาสังคมทราบถึงปัญหาและแนะนำวิธีการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นอย่างเฉพาะเจาะจงและมีประสิทธิภาพ โดย Aitamurto และ Varma (2018) เสนอความเห็นว่าการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมเน้นที่ความคิดริเริ่มที่มุ่งแก้ไขปัญหาสังคมในวงกว้างโดยพิจารณาจากความเป็นไปได้และความปรารถนาของความก้าวหน้าทางสังคมในหลากหลายประเด็น"

การสื่อสารมวลชนที่มุ่งแก้ปัญหาหลักเสี่ยงการกล่าวโทษผู้อื่น ซึ่งมักจะทำให้ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการล่วงละเมิดหรืออาชญากรรมถูกตีตรา (Lydersen, 2014) ตัวอย่างข่าวอีกประเด็นคือ แกนนำสลัม 4 ภาค จัดกิจกรรมเคลื่อนไหวขบวนเรียกร้องจุดยืนรัฐต้องเท่าเทียม แบ่งปันที่ดินให้คนจนเมือง พร้อมเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญใหม่ โดยสภาว่ารัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) ต้องมาจากการเลือกตั้งทั้งหมด รายละเอียดข่าวโดยสรุปคือเมื่อวันที่ 30 กันยายน 2567 นายอนุทิน ชาญวีรกูล รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย พร้อมนายทรงศักดิ์ ทองศรี รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย นายอรรถวิชช์ สัมพันธ์รัตน์ อธิบดีกรมการปกครอง ได้พบกับกลุ่มผู้ชุมนุมจากเครือข่ายสลัม 4 ภาคประมาณ 150 คน ที่มาปักหลักชุมนุมบริเวณริมถนนอัษฎางค์ บริเวณหน้ากระทรวงมหาดไทย เพื่อเรียกร้องให้หน่วยงานรัฐแก้ไขปัญหาสิทธิที่อยู่อาศัย และที่ดินทำกินของชุมชนในที่ดินสาธารณะ กลุ่มผู้ชุมนุมความคาดหวังในการเปลี่ยนแปลงด้านที่อยู่อาศัยในยุครัฐบาลปัจจุบันและกรุงเทพมหานครหวังว่าข้อเสนอที่เรียกร้องจะนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม เช่น การนำที่ดินรัฐมาแบ่งปัน

ให้กับคนจนเมืองไปใช้แก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย เนื่องจากที่ดินในเมืองมีราคาแพงมาก ไม่สามารถเข้าถึงได้ หากรัฐแบ่งปันที่ดินมาให้กับจะทำให้คนจนหลายกลุ่มมีที่อยู่อาศัยมั่นคงได้ มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 15 ข้อเรียกร้อง เช่น ให้กรุงเทพมหานคร เป็นหน่วยงานในการขอใช้ที่ดินสาธารณะและที่ดินของหน่วยงานกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ชุมชนจัดสร้างที่อยู่อาศัยอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยมีโครงการบ้านมั่นคง ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนเข้ามาสนับสนุนและกรุงเทพมหานครต้องหยุดการใช้ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๔๔ ลงวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๕๐๒ ที่มาจากอำนาจเผด็จการ และลิดรอนสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรม และให้มีกระบวนการยกเลิกประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๔๔ เป็นต้น

บทบาทสำคัญของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม

จากความสำคัญของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งให้ความสำคัญหลักการนำเสนอของสื่อสารมวลชนตาม 5I for Solutions journalism model ตามที่ผู้เขียนเสนอไว้ข้างต้น เพื่อวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือการพยายามตอบสนองต่อปัญหาต่าง ๆ ของสังคมพร้อมทั้งนำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาจากข้อมูลเชิงลึก ทั้งที่ได้ผลและบางกรณีนำเสนอเป็นกรณีศึกษาว่าหากแก้ไขปัญหาลักษณะนี้จะไม่ได้ผล ในส่วนนี้ผู้เขียนจะนำเสนอบทบาทสำคัญของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม

โดยความเห็นของ Murdock, G. (1997) ซึ่งว่าการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมควรมีจุดมุ่งหมายที่การพัฒนาวัฒนธรรม ชุมชน สังคม ผู้รับสาร และความเป็นประชาธิปไตยที่มีพันธะสัญญาต่อสังคม 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1) เป็นพื้นที่สำหรับการแสดงออกและอภิปรายอย่างมีเสรีภาพปราศจากอิทธิพลจากกลุ่มทุนและรัฐบาล กล่าวคือ เป็นพื้นที่เสรีสำหรับบุคคล กลุ่มบุคคลในการนำเสนอข้อเรียกร้อง ข้อเสนอ รวมทั้งเสนอแนะวิธีการในการแก้ไขปัญหาที่บุคคลเจอ ยิ่งไปกว่านั้นยังควรเป็นพื้นที่แห่งการรับฟังความเห็นต่าง เห็นแย้งโดยปราศจากอคติ เพื่อใช้พื้นที่นี้เป็นสถานที่ในการแสวงหาทางออกร่วมกัน

2) ทุกคนสามารถเข้าถึงพื้นที่นี้ได้โดยไม่เสียค่าบริการ ซึ่งสามารถหมายถึง ประชาสังคมทุกคนสามารถเข้ามาใช้พื้นที่แห่งนี้ในการสื่อสารในประเด็นต่าง ๆ ได้โดยไม่มีการจ่าย ค่าบริการใด ๆ ด้วยเหตุที่ประชาชนจำนวนไม่น้อยไม่ได้มีทรัพยากรมากเพียงพอสำหรับเรียกร้อง ร้องเรียน แสวงหา

ทางออก ฉะนั้นพื้นที่แห่งนี้จึงเปรียบเสมือนเวทีที่ใครก็ตาม
ทั้งที่มีทรัพยากรจำนวนมากและจำนวนจำกัดสามารถเข้ามา
ใช้พื้นที่นี้ในการหารือแก้ไขปัญหาร่วมกันได้อย่างเท่าเทียม

3) เป็นพื้นที่สำหรับกลุ่มการเมืองที่มีอุดมการณ์แตกต่าง
กันสามารถนำเสนอความคิดเห็นของตนได้ กล่าวคือ ใน
มุมมองความแตกต่างทางการเมืองที่สามารถแบ่งแยกกลุ่ม
ประชากรออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตามที่ตนเองสนใจ โดยที่
ทุกอุดมการณ์ต่างล้วนเห็นว่า ค่านิยมบางอย่างที่อุดมการณ์
ตนเองยึดถือดีกว่าค่านิยมอื่น ๆ และยังใช้เป็นเกณฑ์ใน
การตัดสินใจ ความคิด ความเชื่อและการกระทำของอุดมกา
รณ์อื่นๆ ด้วย อีกทั้งยังเป็นข้ออ้างเพื่อที่จะใช้ในการชักจูง
ความคิดเห็น หรือเพื่อที่จะต่อต้านหรือยับยั้งความคิดอื่น มี
สาระและน้ำเสียง หรือไปในแนวที่เป็นจริยธรรม ศีลธรรม
หรือบรรทัดฐานให้คนยึดถือปฏิบัติตาม ส่งผลให้พื้นที่การ
สื่อสารเปลี่ยนแปลงไป ฉะนั้นพื้นที่การสื่อสารสาธารณะ
เพื่อหาทางออกของสังคมจึงเป็นพื้นที่สำคัญที่ทำให้ผู้มี
อุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันมาเจอกัน สื่อสาร
กัน ผลิติดูมการณ์ของตนเองเพื่อใช้ในการสื่อสารข้อมูลให้
ชุดอุดมการณ์ที่แตกต่างกันฟัง โดยปราศจากอคติ

4) ผู้ชมสามารถเข้าถึงสื่อสารสาธารณะในฐานะประชากร
ไม่ใช่ผู้ลูกค้า หากพิจารณาตามทัศนะของการตลาดจะพบว่า
ลูกค้าคือบุคคลสำคัญที่มีความสามารถในการใช้จ่าย โดย
แนวคิดทางการตลาดมักจัดแบ่งลูกค้าเป็นกลุ่มต่าง ๆ ตาม
ความสามารถในการใช้จ่าย หากแต่ในกรณีนี้ การที่ผู้ชม
สามารถเข้าถึงสื่อสารสาธารณะในฐานะพลเมือง ซึ่งมีกฎหมาย
รับรองสิทธิเสรีภาพ เช่น สิทธิในการได้รับทราบและเข้าถึง
ข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานของ
รัฐตามที่กฎหมายบัญญัติ เป็นต้น ดังนั้นจากข้อเท็จจริงดัง
กล่าว สามารถถอดความได้ว่า บุคคลสามารถเข้าถึงข้อมูล
ข่าวสารที่รัฐเผยแพร่โดยไม่แบ่งตามกลุ่มหรือความสามารถ
ในการใช้จ่ายเงิน

จากรายละเอียดข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า บทบาท
สำคัญของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม
นั้นเป็นบทบาทของตัวกลางทางการสื่อสารที่ประชากรทุก
กลุ่มสามารถเข้าถึงได้แม้บุคคลนั้นจะมีอุดมการณ์ที่ต่าง
กัน มีฐานะที่แตกต่างกัน โดยปราศจากอิทธิพลจาก
กลุ่มทุนและรัฐบาล โดยมีตัวอย่างที่สำคัญคือ การรวบรวม
แนวโน้มและการคาดการณ์ด้านการสื่อสารมวลชนของปี
คริสต์ศักราช 2024 ที่พบประเด็นสำคัญคือการนำ ปัญญา
ประดิษฐ์ หรือ AI ย่อมาจาก Artificial Intelligence มาใช้
ในงานสื่อสารมวลชน

ด้วยพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงของปัญญาประดิษฐ์เข้า
มามีบทบาทอย่างมากในวงการข้อมูล ในช่วงเวลาที่มีความ

ผันผวนทางการเมืองและเศรษฐกิจทั่วโลกอย่างรุนแรง ผล
กระทบต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูลและความยั่งยืนของสื่อ
กระแสหลัก มีประเด็นสำคัญเกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งครั้ง
สำคัญในประเทศสหรัฐอเมริกาและสงครามระหว่างประเทศ
ที่ยังคงดำเนินต่อไปในยุโรปและตะวันออกกลาง ด้วยภูมิ
หลังดังกล่าวประกอบกับการพยากรณ์ที่ระบุว่าเนื้อหาทาง
สื่ออินเทอร์เน็ต นักข่าวและองค์กรข่าวจะต้องคิดทบทวน
บทบาทและจุดประสงค์ของตนอย่างเร่งด่วน ยิ่งไปกว่านั้น
การพัฒนาแซทเทลไลต์ต่าง ๆ ที่ใช้ปัญญาประดิษฐ์จำนวนมากที่
จะนำเสนอวิธีการเข้าถึงข้อมูลที่รวดเร็วและใช้งานง่ายยิ่งขึ้น

หลังจากที่ปริมาณการเข้าชมจากการอ้างอิงจาก
Facebook และ X ลดลงอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลง
เหล่านี้มีแนวโน้มที่จะลดจำนวนผู้เข้าชมไปยังเว็บไซต์ข่าว
ที่ได้รับการยอมรับมากขึ้น เมื่อเวลาผ่านไปเกิดแรงกดดัน
ต่อผลกำไรของธุรกิจสื่อสารมวลชนผ่านอินเทอร์เน็ตมากขึ้น
จากสถานการณ์แห่งความตึงเครียด ส่งผลให้หลายสื่อปรับ
ประยุกต์แพลตฟอร์มให้เหลือเพียงไม่กี่แห่ง และสร้างความ
สัมพันธ์โดยตรงกับลูกค้าที่มีความภักดีกับตราสินค้ามากขึ้น

จากการศึกษาของ Nic Newman (2024) จาก
Reuters Institute for the Study of Journalism University
of Oxford พบประเด็นที่สำคัญคือ การสื่อสารมวลชนแบบ
ดั้งเดิมทำให้ผู้รับสารมีความเบื่อหน่ายต่อการนำเสนอข่าว
ยิ่งไปกว่านั้นพยายามที่จะเลือกสรรแค่แพลตฟอร์มใหม่ ๆ ที่
มีการนำเสนอข่าวสารด้วยความสร้างสรรค์สามารถอธิบาย
เรื่องราวที่ซับซ้อนได้ดีขึ้น นอกจากนั้นยังสนับสนุนเนื้อหา
สารที่สร้างแรงบันดาลใจให้มนุษย์มากขึ้น ในทางกลับกัน
ผู้รับสารในปัจจุบัน ไม่นิยมติดตามข่าวสารที่ผู้บริโภครอคิดว่า
มาจากการว่าจ้างให้บริษัท ธุรกิจ หรือบุคคลให้ดำเนินการ
สื่อสารข่าวนั้น ๆ (Newman & Robertson, 2023)

จากข้อมูลผลการศึกษาข้างต้น ผู้เขียนสามารถพยา
กรณ์ต่อไปได้ว่า ในอนาคตการสื่อสารมวลชนยังคงได้รับ
การพัฒนาต่อไป การศึกษาด้านการสื่อสารมวลชนก็จะ
พัฒนาต่อไปด้วยทำให้สาขานี้มีความมีชีวิตชีวา มีจริยธรรม
และภูมิทัศน์สื่อที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงส่งผลให้ การ
รวบรวมข่าวสารดิจิทัลและเนื้อหาที่ไม่ใช่ข่าวสาร ผ่านรูป
แบบที่อาจเรียกได้ว่า “OSS – One Stop Service” กล่าว
คือ ผู้รับสารสามารถรับข้อมูลทั้งหมด เช่น ข่าวสาร เกม
สื่อความบันเทิง พอดแคสต์ (Podcast) นิตยสาร หนังสือ
เพลง เป็นต้น จากสื่อสารมวลชนหรือผู้ประกอบการสื่อ
เพียงรายเดียว รวมทั้งจะนำแนวโน้มจากตะวันตกมาพัฒนา
เนื้อหาข่าวสาร โดยเน้นที่การรายงานข่าวที่ขับเคลื่อนด้วย
ข้อมูลมากขึ้น นักสื่อสารมวลชนต้องใช้ข้อมูลขนาดใหญ่
(Big Data) เพื่อเปิดเผยเรื่องราว รวมทั้งต้องเสนอข้อมูล

เชิงลึกที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การศึกษาด้านการสื่อสารมวลชนน่า จะเน้นที่การฝึกอบรมในการวิเคราะห์ข้อมูล การแสดงภาพ และการพิจารณาทางจริยธรรมของการใช้ข้อมูลขนาดใหญ่

โดยจะนำวิธีการชำระเงินเพื่อซื้อเนื้อหาข่าวสารตาม ที่ตนเองต้องการเพื่อต้องการปฏิเสธเนื้อหาสาระที่ไม่ สนใจในกิจการให้บริการโทรทัศน์สาธารณะ (หรือที่เรียกว่า ฟรีทีวี) เนื่องจากผู้บริโภคต้องการรับข่าวสารที่เป็นประโยชน์ สร้างแรงบันดาลใจให้มนุษย์ได้ มากกว่าการรับชมสื่ออย่าง ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ฉะนั้นเมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้จะพบ ว่า แนวโน้มในอนาคต ผู้รับสารในประชาสังคมมีความ ต้องการที่จะรับสารที่สร้างผลกระทบเชิงบวกให้สังคม รวม ทั้งการพยายามแสวงหาทางออกของปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้ประชาสังคมได้รับประโยชน์ ซึ่งตรงกับแนวคิดของการ สื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม (ปรัชญา เปี่ยม การณ, 2568)

ในส่วนต่อไป ผู้เขียนจะนำเสนอแนวโน้มความสนใจ ของสังคมต่อการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของ สังคมในประเทศไทย จากแนวโน้มการศึกษาในต่างประเทศ ประกอบกับการศึกษาภายในประเทศหลายชิ้น เช่น กมล วรรณ ทับทิมทอง (2565) พบว่า การเคลื่อนไหวทาง สังคมผ่านโซเชียลมีเดียของเยาวชนปลดแอก มองผ่าน การเคลื่อนไหวทางสังคม ชนชั้นนำ และประชาธิปไตยและ การทำให้เป็นประชาธิปไตย เนื่องจากการเคลื่อนไหวของ เยาวชนผ่านโซเชียลมีเดียเป็นผลมาจากชนชั้นนำที่มีการ ทำงานอย่างไม่โปร่งใส จึงทำให้เยาวชนปลดแอกมีการออก มาเคลื่อนไหวผ่านโซเชียลมีเดีย ซึ่งการออกมาเคลื่อนไหว เป็นส่วนหนึ่งของการทำให้ประเทศเป็นประชาธิปไตยได้มาก ยิ่งขึ้น และยังส่งผลให้เกิดแรงขับเคลื่อนให้ประชาชนได้เข้า มามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวทางสังคม จนนำไปสู่คณะ ประชาชนปลดแอกที่มีการพัฒนามาจากเยาวชนปลดแอก

การศึกษาของ เจษฎา ศาลาทอง (2564) พบว่า สื่อสังคมจะไม่ได้กระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยตรงกล่าวคือไม่ได้ทำ ให้เยาวชนออกมาร่วมกิจกรรม ทางการเมืองในเชิงกายภาพแต่สามารถเป็นช่องทางสำคัญ ในการเผยแพร่และส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมในประเด็น ทางสังคม การเมือง และกิจกรรมจิตอาสาได้โดยเฉพาะใน ช่วงการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 14 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ เพชบุรียังคงเป็นสื่อสังคมที่ใช้กันอย่างแพร่หลายมากที่สุด แต่เยาวชนรู้สึกมีเสรีภาพในการแสดงออกอย่างมาก

ยิ่งไปกว่านั้น การศึกษาของสุธิดา พัฒนศรีวิเชียร (2562) พบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในปัจจุบัน มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงออกไปจากเดิม สืบเนื่องมาจากการ พัฒนาไปอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีในการสื่อสารพลังที่แท้

จริงของการเคลื่อนไหวทางสังคม ยังคงอยู่ที่การชุมนุมและ การเดินขบวนในสถานที่จริง อย่างไรก็ตาม การใช้สื่อสังคม ออนไลน์ช่วยทำให้เกิดความรู้สึกเสมือนจริงจนอาจจะรู้สึกรู้ว่า การเข้าร่วมการชุมนุมทางออนไลน์ก็เพียงพอแล้วจนไม่นำไป สู่การรวมพลังเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างแท้จริง

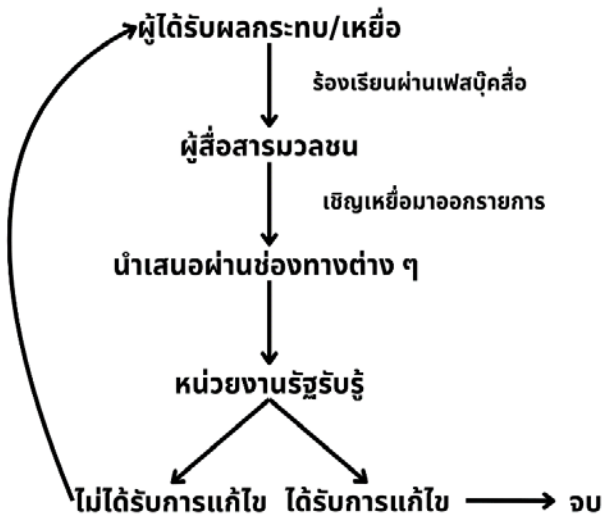
จากตัวอย่างการศึกษาข้างต้นพบว่า งานวิจัยใน ประเทศไทยจำนวนหนึ่งมักมีเนื้อหาการสื่อสารสาธารณะ เพื่อหาทางออกของสังคมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อเพื่อ แสวงหาวิธีการในการแสดงออกเพื่อแก้ไขปัญหา บาง ประการโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ ดังตัวอย่างที่นำเสนอ ข้างต้น จะพบอีกว่า สื่อสังคมออนไลน์เป็นตัวช่วยที่สำคัญ ที่ทำให้ประชาสังคมสามารถใช้สื่อเพื่อแสดงออกถึงความ ต้องการจนกลายเป็นผลกระทบให้สังคมนำมาขบคิดต่อไป

กรณีศึกษาที่สำคัญในปัจจุบัน เช่น กรณีดีไอคอนกรุ๊ป (THE iCON GROUP บริษัทธุรกิจออนไลน์และผลิตภัณฑ์ อาหารหารเสริมสุขภาพ) ที่สื่อหลายบริษัทและช่องสื่อ พยายามแสวงหาความจริง และค้นหาผู้เชี่ยวชาญและหลัก ฐานในด้านต่าง ๆ เพื่อช่วยผู้ได้รับผลกระทบสามารถได้รับ การช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการ เช่นตัวอย่างข่าว จาก ช่อง 3 รายการโหนกระแสที่พยายามช่วยเหลือผู้ได้รับผลกระทบ อีกทั้งแสวงหาความจริงโดยเชิญผู้เชี่ยวชาญให้มา ออกรายการเพื่อเข้ารับการสัมภาษณ์ หรือกรณีเลขาธิการ แพทยสภาแนะนำประชาชนผู้เสียหายกรณีดีไอคอนกรุ๊ป แจ้งความเอาผิดตามกฎหมาย พร้อมเป็นพยานหากบอส หมอเอกไม่ได้เป็นหมอจริง (THE STANDARD TEAM, 2567) เป็นต้น

unสรุป

ประเด็นหนึ่งของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออก ของสังคมในประเทศไทย คือ การที่สื่อพยายามนำเสนอเรื่อง รวที่มีผลกระทบจำนวนมากกับคนในสังคม แม้จะมีกระแส ต่าง ๆ กล่าวว่าสื่อทำหน้าที่เฉพาะข่าวที่เป็นกระแสนั้น ซึ่งส่วนนี้เองก็อาจปฏิเสธไม่ได้ว่าการสื่อสารสาธารณะเพื่อ หาทางออกของสังคมในประเทศไทยยังไม่ได้ก้าวข้ามพ้นการ สื่อสารเพื่อแสวงหาทางออกแบบรอบด้าน หรือมีแนวโน้ม คล้ายกันกับในต่างประเทศที่สื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือบุคคล แม้ไม่มีกระแสข่าวมากเท่าที่ควร ด้วยเหตุปัจจัยที่สำคัญคือ สื่อและผู้สื่อสารมวลชนจำนวนไม่น้อยจำเป็นที่จะต้องอาศัย โครงสร้างทางเศรษฐกิจเพื่อให้รายการข่าว ช่องข่าว และ โฆษณาเข้ามาเพื่อเป็นรายได้ของสถานที่ แม้ในประเทศไทย จะมีสื่อสาธารณะแล้วก็ตาม แต่ผู้รับสารในสังคมไทยจำนวน ไม่น้อยยังคงสนใจ “ประเด็นดราม่า” ในสังคมมากกว่าการ แสวงหาทางออกของปัญหาในสังคม

ฉะนั้นประเด็นการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมในประเทศไทยอาจเป็นเพียงการนำเสนอเรื่องราวที่ประชาชนสนใจและหาทางออกโดยวิธีการให้ผู้ได้รับผลกระทบสามารถเข้าสู่กระบวนการของรัฐผ่านสื่อสังคมที่อาจสรุปได้ว่าเป็นกระบวนการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมสามารถสรุปเป็นแบบจำลองได้ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงแบบจำลองการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมในสังคมไทย
ที่มา: ภาพโดยผู้วิจัย เบญจรงค์ ธีระผลิกะ

เพื่อให้การสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคมในสังคมไทย มีประสิทธิภาพมากขึ้น จำเป็นต้องมี ความร่วมมือระหว่างสื่อมวลชน ภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน โดยมุ่งเน้นที่การ ให้พื้นที่แก่กลุ่มชายขอบผ่านสื่อมวลชนและแพลตฟอร์มดิจิทัล พร้อมทั้งส่งเสริมแนวคิดการรายงานข่าวเชิงแก้ปัญหา และ วารสารศาสตร์พลเมือง (Citizen Journalism) เพื่อให้การรายงานข่าวสารสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรม แนวทางการดำเนินการควรครอบคลุม 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1) การพัฒนาบทบาทของสื่อมวลชน ให้เป็นตัวกลางในการนำเสนอทางออกของปัญหาสังคม 2) การเสริมสร้างศักยภาพของประชาชน ในการใช้สื่อเพื่อขับเคลื่อนประเด็นของตนเอง 3) การสนับสนุนจากภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสื่อที่เน้นการแก้ปัญหาสังคม และ 4) การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มดิจิทัล เพื่อเพิ่มการเข้าถึงและขยายผลกระทบของการสื่อสารสาธารณะ ด้วยการดำเนินการตามแนวทางนี้ การสื่อสารสาธารณะในประเทศไทยจะสามารถมีบทบาทในการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริง

และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ในบริบทของการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม แนวโน้มใหม่ที่สำคัญคือการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลขั้นสูงและการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะ “ผู้ร่วมสร้างสรรค์” ไม่ใช่เพียงผู้รับสาร ปัจจุบันปัญญาประดิษฐ์ (AI) และการวิเคราะห์ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) มีบทบาทอย่างมากในการตรวจสอบข้อเท็จจริง คาดการณ์สถานการณ์ และนำเสนอข้อมูลเชิงลึกที่ช่วยให้สื่อสามารถรายงานข่าวเชิงแก้ปัญหาได้อย่างรอบด้าน ขณะเดียวกัน การใช้สื่อเชิงเสมือนจริง (Immersive Media) เช่น AR และ VR ช่วยสร้างประสบการณ์ร่วม ทำให้ประชาชนเข้าใจปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ลึกซึ้งขึ้น อีกทั้งการเคลื่อนไหวของ “สื่อพลเมือง” บนแพลตฟอร์มดิจิทัลยังเปิดโอกาสให้เสียงของผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มชายขอบถูกนำเสนออย่างเท่าเทียม

องค์ความรู้ใหม่เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า Solutions Journalism มิได้หยุดเพียงการนำเสนอข่าวสาร แต่คือการสร้างระบบนิเวศสื่อที่สนับสนุนการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างของสังคม ผ่านการบูรณาการเทคโนโลยี การใช้ข้อมูล และการมีส่วนร่วมของพลเมืองอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้กับการพัฒนาสื่อมวลชนไทยให้ตอบโจทย์ความยั่งยืนและความเป็นธรรมทางสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล ข้อมูลเชิงลึก และการมีส่วนร่วมของพลเมือง เข้ากับการสื่อสารสาธารณะเพื่อหาทางออกของสังคม จะช่วยให้สื่อมวลชนไทยก้าวข้ามการรายงานเชิงตราบมาไปสู่การสร้างคุณค่าเชิงโครงสร้างอย่างยั่งยืน แนวทางปฏิบัติที่สำคัญคือ การใช้ AI และ Big Data อย่างมีจริยธรรม การส่งเสริมสื่อพลเมือง และการสร้างพื้นที่ดิจิทัลเพื่อสนับสนุนเสียงของผู้ด้อยโอกาส เพื่อให้การสื่อสารมวลชนเป็นพลังเชิงบวกในการพัฒนาสังคมไทย